

C 11 130310 +

KRONIKA

ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO

29. letnik Ljubljana 1981 1. zvezek

- Miroslav Pahor*: Fevdalna posest na piranskem ozemlju do konca 13. stoletja — Stran 1
 The Feudal Possession on the Territory of Piran until the End of the 13th Century
- Ferdo Gestrin*: Prispevek k poznavanju trgovskega poslovanja na Reki v 15. stoletju — Stran 8
 Contribution to the Knowledge about the Mercantile Business in the Reka in the 15th Century
- Metka Nussdorfer*: Trgovina z železom. Železnimi izdelki in drugimi kovinami na Reki v letih 1527 do 1631 — Stran 12
 The Trade with Iron, Iron Products and Other Metals in Reka in the Years 1527-1631
- Magda Petrič*: Iz ohranjenega hišnega arhiva pri Kecklu v Ratečah — Stran 20
 From the Preserved House Archives by Keckel in Rateče
- Vasilij Melik*: Ljubljanske cene kruha in mesa v predmarčni dobi — Stran 27
 The Prices of Bread and Meat in Ljubljana in the Foremarch Period
- Tatjana Čepič*: Zlet »Svoboda« v Celju in njegov odmev v časopisju — Stran 33
- The Meeting of the »Svoboda« in Celje and the Echo in the Press
- Janez J. Švajncar*: Pesnica 1946 — Stran 41
 Pesnica 1946
- Nraško Josipovič*: K pravilnemu pisanju ledine »v Lajhu« (Kranj-Lajh) — Stran 51
 To the Correct Writing of Fallow »in the Lajh« (Kranj-Lajh)
- Ferdo Gestrin*: In memoriam dr. Miroslavu Pahorju — Stran 53
 To the Correct Writing of Fallow »in the Lajh«
 Iz starih fotografskih albumov — Stran 56
 Photo from Old Albums
- Bogo Grafenauer*: Vasilij Melik — šestdesetletnik — Stran 60
 Vasilij Melik — Sexagenarian
- Ferdo Gestrin*: Jože Šorn — šestdesetletnik — Stran 63
 Jože Šorn — Sexagenarian
- Delo naših zavodov in društev — Stran 65
 Notes on the Activity of our Institutes and Associations
- Nove publikacije — Stran 71
 New Publications
- Na ovitku: Italijanski kovanec z oznako OF (fototeka Muzeja ljudske revolucije v Ljubljani).
 Ureja uredniški odbor. Glavni in odgovorni urednik dr. Peter Vodopivec. Tehnični urednik Vasko Simoniti.
- Izdaja Zgodovinsko društvo za Slovenijo, sekcija za krajevno zgodovino. Sofinancirata Raziškovalna in Kulturna skupnost Slovenije. — Tiska Tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani. Uredništvo in uprava v Ljubljani, PZE za zgodovino, Aškerčeva 12. Tekoči račun 50101-678-49040 (Zgodovinsko društvo za Slovenijo, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, — Za »Kroniko«). Letna naročnina 160 din za posamezne naročnike, 250 din za ustanove, posamezna številka 100 din.

FEVDALNA POSEST NA PIRANSKEM OZEMLJU DO KONCA 13. STOLETJA

Miroslav Pahor

Listina o rižanskem zboru leta 804 kljub protestom — ali pa prav zaradi protestov — mest proti škofom in upravi vojvode Johanesa dokazuje, da je prišla Istra pod Franke kot alodialna posest, s katero je vladar razpolagal po svoji uvidevnosti in potrebah. Ustanovitev Furlansko-istrske marke z mejnim grofom, ki je imel vse vazalne pravice, pa je deželo spremenila v fevdalno posest, podvrženo fevdalni drobitvi, v kateri so igrala mesta nedvomno zelo važno vlogo že zaradi tega, ker so si izborila svojo upravo, svoj vplivni teritorij in svojo zakonodajo. Toda, ko govorimo o vplivnem teritoriju, še ne smemo razumeti, da je bil teritorij last nastajajočih mestnih občin. Nasprotno. Vojvoda ali mejni grof je imel pravico ta teritorij subinfevdirati. Tako je na ozemlju Istre nastala vrsta manjših fevdov, prebend, privilegijev in manjših alodialnih posesti, ki prav klasično ilustrirajo fevdalno ureditev.

Prva fevdalna posest, ki se omenja na mejah Pirana, je Umag s Siparjem. Kljub temu, da je Piran že tedaj imel v posesti Savudrijski polotok in kljub temu, da je po vsej verjetnosti reflektiral tudi na Sipar, je italjski kralj Hugo iz Provence leta 929 daroval ti dve posesti tržaški škofiji.¹ Vse kaže, da so ti dve posesti dobili tržaški škofje kot alodij. Prav zaradi nevarnosti, da bi Hugo razširil darovnico tudi na Savudrijo, jo je Piran nekaj let prej inkorporiral prav tako kot alodij v sebi pripadajoča ozemlja.² Iz pogodbe med Benetkami in grofom Winterijem leta 933 je jasno razvidno, da so imeli tako posamezni Benečani kakor tudi beneška občina in gradeški patriarhat na piranskem ozemlju (prav tako tudi drugje v Istri) posamezne fevde v obliki zemljišč in morda hiš. Tu so imeli pravico imenovati in postavljati lastne fevdnike in kolone.³ Listina cesarja Otona II. leta 974 potrjuje gradeškemu patriarhu sta-

2835/83

re pravice in posesti tudi v Piranu. Dajatev 100 zlatih solidov je morda le nadomestilo za uživanje patriarhovih fevdov in alodijev na piranskem ozemlju. Tu pa nastopi nov element, ki ga bo občina stoletja kasneje uredila sebi v prid. Cesar je patriarhu odstopil piranske dajatve od solin, ribištva, vina, olja, mlinov in gozdov,⁴ očitno regalije, ki so pripadale vladarju najbrž od rižanskega zborra dalje.⁵ Istrani, med njimi tudi Pirančani, so se upirali posebnim fevdnim pravicam Benetk. Najbrž so organizirano zaostajali s plačili, motili beneške posesti in preganjali tam živeče Benečane kljub pogodbi iz leta 933. Toda to se ni obneslo. Pomorska mesta Istre so se morala leta 992 ponovno zavezati, da bodo spoštovala posebne pravice Benečanov. Med njimi je bil tudi Piran.⁶ Vrsta fevdov, ki je nastala v IX. in X. stoletju, je torej ostala nedotaknjena.

Listina papeža Janeza XIX. imenuje poleg piranskih fevdov kot posest gradeške cerkve tudi sečoveljsko faro,⁷ ki je najbrž obsegala skoraj vso dolino vključno z Gorgom, Mlini, delom Čedolj in sedanjim naseljem Slami, vse tja do zgornjega toka Drnice in do Sv. Štefana v dolini Dragonje. Za nastanek fevdov na ozemlju Pirana je važna tudi darovnica oglejskega patriarha Popona iz leta 1041. V tem letu je Popon daroval Izolo samostanu gospe sv. Marije v Ogleju (extra muros).⁸ Pod Izolo je tedaj spadal severni del Strunjanske doline od rta Ronek in današnjega Belvedera do struge potoka Košterlaga. Vse to kot alodialna posest. Ali je imel Popon pravico podpisati omenjeno darovnico, ni popolnoma jasno, ker bi mu jo koprška občina lahko uspešno izpodbijala.

S 4. junijem 1035 je datiran privilegij, ki naj bi ga izdal cesar Konrad II. v Bambergu. Namenjen je mestu Kopru in če ni falsifikat kasnejših desetletij — in verjetno ni, če je cesar Friderik II. leta 1222 našel v njem vse elemente, da ga je lahko potrdil — je med najzanimivejšimi dokumenti za zgodovino primorskih komun v XI. stoletju. Iz njega izvemo, da so meščani mesta Kopra poslali k cesarju v Bamberg svoje poslance s prošnjo, da bi jih odrešil preganjanja in nesreč, ki so jih trpeli zaradi svoje zvestobe in ljubezni. Istočasno pa so prosili, da bi s cesarskim dekretom potrdil zakone in običaje, po katerih so živeli njihovi predniki.⁹ Toda morali so prositi še dokaj več, če se je cesar v svoji rešitvi dotaknil predvsem meja koprške občine. Konrad II. je namreč Kopru podelil Castrum novum (domnevno Podgrad), Oskurus, Movraž, Brdo, Hrvoje in Merišče pri Momjanu, Bric na meji z Momja-

nom, ozemlje samostana sv. Mihaela v isti okolici ter ozemlje po Argaonu (Dragonja) do njegovega izliva v morje ter vse kraje znotraj te zemlje.¹⁰ S tem privilegijem je bilo ustvarjeno obširno gospostvo, ki je obsegalo današnjo občino Koper z vsemi kraji, ki so jo sestavljali, celotno ozemlje Izole z njenim kmečkim podeželjem, velik del občine Piran brez Kaštela in Savudrije, vendar z vsemi tremi dolinami in del momjanskega gospostva.

Leta 1061, torej zopet v času Ulrika Weimarja, izvemo nekaj več o Kaštelu. Grad Kaštel s pripadajočim ozemljem je bil alodialna posest Artvika »de castro Pirani«, ki je bil tedaj najbrž »prefectus urbis« (burggraf) v mestu. Ta Artvik je s svojo ženo Bono podelil grad Kaštel, seveda s pripadajočo zemljiško posestjo, mejnemu grofu Ulriku Weimarju, ki jo je gotovo prevzel prav tako kot alodij.¹¹ Na ozemlju občine Piran so imeli nekaj fiskalnih posesti tudi vladarji. 24. oktobra 1062 je cesar Henrik IV. podpisal darovnico, s katero je na priprošnjo kölnskega nadškofa Amona in zaradi zvestega službovanja freisinškega škofa Ellenharda podelil samostanu sv. Andreja v Freisingu nekatera svoja posestva v Piranu (Pyrian) in Novigradu (Niwenburch). V darovnici so naštetih hlapci obeh spolov, gradbene parcele, hiše, obdelana in neobdelana zemljišča, njive, travniki, polja, pašniki, gozdovi, vode in vodni tokovi (reke), postajališča za ladje itd. Tudi v tem primeru gre za alodialne posesti, ki naj bi ostale omenjenemu samostanu trajno v lasti.¹² Zanimivo pri tej listini, ki je bila sestavljena v Augsburgu, je to, da navaja hiše in gradbene parcele in postajališča za ladje. Torej so imeli cesarji svoje alodije celo v mestu samem in ne samo na agrarnem podeželju. Leta 1099 doživlja spremembo sečoveljska fara, ki jo je patriarh Ulrik Eppenstein vrnil tržaški cerkvi.¹³

Leta 1102 je mejni grof Ulrik II. Weimar z ženo Adelito odstopil oglejskemu patriarhu Ulriku Eppensteinu poleg drugih svojih posesti tudi alodij v Kaštelu z gradom ter zaselkom Zukole in Sv. Peter.¹⁴ Tako je prišel oglejski patriarhat do močne postojanke, ki je imela pregled nad vso Sečoveljsko dolino in delom Piranskega zaliva in jo je lahko branilo zelo omejeno število ljudi. Patriarhi so dobili pravico subinfektivirati to posest po svoji uvidevnosti.¹⁵

Iz kasnejših dokumentov izvemo, da si je tržaška škofija pridobila v Piranu pravico do desetine od pridelka olja. Ni znano, kdaj se je to zgodilo. Znano pa je, da je škof Bernard zahteval te desetine takoj po svojem

ustoličenju leta 1149. Ko so Pirančani desetino odklonili, se je Bernard obrnil na kralja Konrada III., ki se je tedaj vračal iz Palestine. Toda Pirančani so se uprli tudi kraljevemu ukazu, da plačajo desetine. Nasprotno, Piran se je povezal s Koprom, Umagom, Izolo in Miljami, ki so skupaj napovedali škofu vojno; ta je trajala nekaj let in je zahtevala mnogo smrtnih žrtev. Neposreden povod za vojno napoved je bil kazenski pohod škofa Bernarda z ladjo in pehoto proti Piranu, kjer je uničil pšenico in druge pridelke na njivah in odpeljal pasočo se živino. Ob začetku sovražnosti je izrekel proti Pirančanom interdikt, ki ga je preklical šele dve leti po vojni. Ni znano, kako se je končala vojna. Najbrž so bili zavezniki odbiti. Po preklicu interdikta je škof ponovno zahteval desetine od Kopra javno (in jih je tudi dobil), od Pirana pa tajno, ker se jih »iz bojazni ni upal zahtevati javno«. Iz istega dokumenta izve mo, da se je škof Bernard večkrat v pogovorih z zasebniki pritoževal, da mu Pirančani delajo krivico, ker mu desetine od olja ne plačujejo. Prav tako je povedal, da so ga Pirančani zaprosili za investituro fevda oljne desetine, da pa jim je to odrekel, kar pa Pirančanov ni niti najmanj motilo, ker desetini kljub temu niso plačevali.^{15a}

V Kaštelu je imela svoje posesti in dohodka tudi tržaško-koprška škofija. Ta je namreč imela na tamkajšnjem ozemlju pravico do četrtnine desetine, ki je po fevdalnem pravu šla zemljiškemu gospodu. Na prošnjo piranskega župnika Dominika je tržaško-koprski škof Bernard (Wernhard), o katerem bo še precej govora, 17. februarja 1173 podaril cerkvi sv. Jurija v Piranu in njenim služabnikom vse tiste četrtnine, ki prihajajo ali bi mogle prihajati od desetini kaštelskega ozemlja. Škof pravi, da prepušča te desetine piranski cerkvi za večne čase in da zaradi tega ne sme nihče nadlegovati župnika Dominika, njegovih duhovnikov in naslednikov. Med pričami so se podpisali arhidiakon Turpin, umaški župnik Grimald, advokat Odorik iz Kopra, Janez, kanonik cerkve sv. Jurija, piranski vicedom Amerik in Popon,¹⁶ burggraf v Kaštelu.¹⁷ Istočasno je škof Bernard daroval piranski cerkvi novine in četrtnine iz svojih posestev in pravic v Piranu, ker bi jih že tako ne mogel pripraviti do tega, da bi jih plačali.¹⁸

Odslej je piranska oerkev ves čas Bernardovega življenja, tj. do leta 1187, »mirno« užívala tako sporne desetine olja, kakor četrtnino ostalih desetini in novine, do katerih je imel pravico škof, in to ne samo s pod-

ročja Kaštela, temveč z vsega ozemlja, ki je tedaj pripadalo občini Piran. To velja tudi za Bernardovega naslednika Henrika, ki je vladal leta 1187. Stvari so se začele spreminjati s koprskim škofom Aldigerom.

Leta 1173 imamo še eno darovnico, ki je po pomembnosti nad vsemi ostalimi. Nedoločenega dne v septembru je oglejski patriarh in legat apostolske stolice Ulrik II. daroval opatu Riherju v Beligni in njegovi cerkvi eno od oglejskih alodialnih posesti v Piranu, in sicer neki dvor (curtis) in posestvo z vsemi pritiklinami. Meja tega posestva je šla od vrha griča Seča po grebenu proti Albučanu. Na drugi strani je šla meja od Albučana (po dolini) navzdol do kanala v Sečoveljski dolini in po kanalu do morja, tj. do močvirja z ribjimi rezervati, ki so pod gričem Albučanom. Meja je vključevala tudi ribje rezervate. Vse to je omenjeni opat dobil pod pogojem, da njegov samostan izplača oglejski cerkvi (letno) na praznik sv. Mohorja in Fortunata dvajset denarjev freisinške veljave kot davek. Patriarh pa si je — zase in za svoje naslednike — izgovoril stanovanje v omenjenem dvoru, če bi obiskal kraj.¹⁹ Iz zadnjih določil listine je jasno razvidno, da je samostan v Beligni sprejel omenjeni dvor s posestvom in ribjimi rezervati v fevd. Alodialna posest je bila torej spremenjena v fevd, ki je oglejski cerkvi prinašala omenjeni letni davek, kar je bilo za tako veliko posestvo, ki je obsegalo tudi ribje rezervate, dokaj skromno.

Ulrikova darovnica vsebuje podatek, ki je na prvi pogled težko opazen. Ko namreč govori o tistem delu meje, ki gre po kanalu v Sečoveljski dolini do morja ter do ribjih rezervatov, ki jih vključuje, posredno pove, da je kanal ločil izročeno posest od nečesa, s čimer patriarh ni mogel razpolagati. Topografsko je ta kanal zanimiv zaradi tega, ker je kopno zemljišče ločil od solin. Kanal iz Ulrikove darovnice, ki se zliva v močvirje oziroma v ribje rezervate, je tipična meja zaščitenega solinskega kompleksa. Prav tako so močvirja na tem kraju dokaz, da so v neposredni bližini soline, kajti meteorne vode prinašajo tako po kanalih, kakor po rekah (Dragonja — Drnica) velike količine blata, ki sprva tvorijo rob ribjih rezervatov, nato se pa s človekovim delom spremenijo v nove soline. Torej je patriarh Ulrik s svojo darovnico dal — med drugim — tudi neposreden dokaz o obstoju sečoveljskih solin celo stoletje, preden so le-te imenovane v lokalnih piranskih dokumentih.

Omenjene darovnice niso bile vedno jasne. Ko je bila župnija Sečovelje leta 1099

vrnjena tržaški cerkvi, je bilo mišljeno, da jo prevzame tržaški kapitelj, kar je škof Bernard očitno tudi upošteval. Z ločitvijo koprške škofije od Trsta je nastal spor med kapitljem sv. Justa v Trstu in sv. Nazarija v Kopru za posest sečoveljske fare, predvsem pa njenih deset in pritiklin. K zahtevi po fari v Sečovljah so koprski kanoniki dodali tudi zahtevo po posesti tržaške cerkve v Albucanu in Izoli. V tem primeru gre za tisti del Albucana, ki je bil na območju izolske občine. Treba je poudariti, da je dal koprski kapitelj zasesti tako faro v Sečovljah kakor izolske cerkvene posesti. Odtod pritožba tržaškega kapitlja, ki so jo rešili oglejski patriarh Ulrik in apostolska delegata »Petrus de Bono, kardinalski prošt cerkve sv. Suzane« ter »Hugo, kardinalski diakon cerkve sv. Evstahija«. Trije razsodniki so po zaslišanju obeh strank obsodili koprške kanonike in naročili, da se sporna fara in druge posesti vrnejo tržaški cerkvi. Razsodba je datirana v Benetkah 10. septembra 1177.²⁰

Obnovljena koprška škofija je skušala na piranskem ozemlju inkorporirati vse tiste dajatve, ki jih je tržaško-koprski škof podelil tržaški cerkvi ali pa piranskemu kapitlju. Ker s svojimi zahtevami ni vedno uspevala, si je skušala pridobiti nove dajatve, ki bi pomnožile dohodke koprške cerkve. Tako je koprski škof piranski cerkvi leta 1179 odvzel dve prebendi in ju podelil arhidiakonu koprške cerkve, prvo kot svojemu arhidiakonu, drugo kot svojemu kaplanu. Piranski kler se je temu uprl in škof je v Piranu prepovedal opravljati službo božjo. Zaradi tega se je piranska duhovščina, ki jo je predstavljal župnik Ulrik, pritožila pri papežu Aleksandru III. Delno zaradi neprimerne obnašanja koprškega arhidiakona, ki se je delal bolnega, delno zato, ker je bila piranska pritožba upravičena, je papež vrnil piranski cerkvi obe prebendi in dovolil službo božjo kljub temu, da se je koprski škof temu ukazu uprl.²¹

To je drugi znani primer interdikta proti kleru v Piranu. Temu bodo sledili drugi v začetku XIII. stoletja. Že tu je razvidno, da pripisuje koprška škofija nenormalne odnose s piransko cerkvijo šibkosti in slabemu upravljanju tržaškega škofa Bernarda, ki je marsikaj zanemaril. Vidi se tudi, da koprška škofija ni računala s tem, da se je v Piranu že formirala oblast, ki bo podprla vsa prizadevanja, da bi dohodki od deset in četrtin, a tudi določenega dela regali in prebend ostali v Piranu.

Leta 1180 se omenja na piranskem ozemlju še eno nelokalizirano alodialno posestvo.

Lastnica je bila neka Lazara iz Kopra, njen najemnik pa neki Cadolus iz Pirana. Lazara je alodij darovala gospe Fuski, opatici samostana sv. Sekunda. V njeni prisotnosti in v prisotnosti prič se je omenjeni Cadolus obvezal, da bo še dalje obdeloval posestvo, da ga ne bo razdelil, da bo ohranil drevesa in oljke. Opatici je obljubil letno pravično polovico pridelka in pol starja žita. Vse to tudi v imenu svojih naslednikov.²²

Okoli leta 1180 je nastopil čas, ko so istrska, a tudi druga mesta začela »pozabljati« na odplačevanje regali patriarhatu kakor tudi prvine in četrtine svojim cerkvam. To poslednje velja še posebej za občino Piran. Tako je moral po eni strani cesar Friderik I. leta 1180 na prošnjo patriarha Ulrika II. potrditi oglejska posestva v Furlaniji in pa regali vseh istrskih škofij in koprške cerkve. Sem spadajo tudi regali, ki jih je moral odplačevati Piran.²³ Po drugi strani je moral papež Urban III. na intervencijo župnika Ulrika opominjati Pirančane, da morajo plačevati prvine in četrtine deset in, ki jih je pokojni tržaški škof Bernard podelil piranski cerkvi. Iz papeškega dokumenta izvemo, da morajo Pirančani za zaostale prvine in četrtine deset in izplačati primerno odškodnino, v nasprotnem primeru naj jih oglejski patriarh k temu prisili s primernimi sredstvi. Papeževo pismo je nastalo 31. januarja 1187 v Veroni.²⁴ Ni znano, kako so Pirančani sprejeli to rešitev. Ker so pa nekaj let kasneje s podobno zadevo odločno stopili na stran svoje duhovščine, je skoraj gotovo, da so v listini omenjeno nadomestilo izplačali in da so ostalim zahtevam papeža zadostili.

V zadnjem desetletju XII. stoletja imamo ingerence v zadeve Kaštela s strani novigrskega škofa Ulrika, ki so ga podpirali meščani in prebivalci Buj. Kakor je bil namreč Kaštel v rokah Pirana odlična obramba Sečoveljske doline proti vdorom iz zahodne smeri, tako bi bil v rokah Buj odlična postojanka za širjenje mestne posesti proti Savudriji na eni in proti Sečovljam na drugi strani. Zato ni čudno, da so se Bujčani postavili na stran novigrskega škofa, ko se je le-ta polastil četrtine deset in v Kaštelu (možno je sklepati celo, da so ga k temu nagovorili). Tako se pojavi dolga pravda, ki jo je začel piranski župnik Ditmar s pritožbo papežu Celestinu III. leta 1192. Iz dokumentov, ki zadevajo to pravdo, je razvidno, da se je novigrški škof polastil kaštelskih četrtin kmalu po zadnji darovnici tržaškega škofa Bernarda, tj. kmalu po letu 1173. Papež Celestin III. je s pismom 3. decembra

1192 naročil gradeškemu patriarhu Janezu in kastelskemu škofu Marku, naj v pravdi raziščeta zadevo.²⁵ Devet dni kasneje je papež dal vedeti obema razsodnikoma, da novigrajskega škofa podpirajo prebivalci Buj, ki so njegovi privrženci. Prav tako je razsodnikom sporočil, da Ulrik po krivici zadržuje kaštelske četrtine in pa cerkve sv. Mihaela (po čemer bi se dalo sklepati, da je novigrajski škof z bujsko vojaščino okupiral del Kaštela zunaj trdnjavskega obzidja). Papež zahteva, da razsodnika pokličeta in zasllišita vse prizadete stranke.²⁶ Razsodnika sta najprej pozvala škofa Ulrika, da zapusti Kaštel in vrne piranski cerkvi sporne četrtine desetini. Ker pa se ta pozivu ni odzval, sta ga leta 1193 razglasila za neubogljivega. Četrtine pa, ki jih je krivično zadrževal, sta prisodila piranskemu župniku Ditmarju. Končno sta škofu zagrozila, da bosta imela za žalitev papeža, če bo še nadalje motil pravice piranske cerkve.²⁷

Ker se Ulrik tudi temu ni pokoril, sta razsodnika na novo pritožbo župnika Ditmarja posegla po najučinkovitejšem sredstvu. Dne 4. oktobra 1194 sta izrekla interdikt proti novigrajskemu škofu in proti Bujčanom »do popolnega upoštevanja njunih ukazov.«²⁸ To je zaleglo, kajti odslej ni več pritožb o omenjenem predmetu.

V polastitvi kaštelskih četrtin in vojaški zasedbi neobzidanega dela Kaštela vidimo poskus Bujčanov in novigrajskega škofa, da bi ne samo iztrgali piranski cerkvi četrtine, temveč da bi mejnemu grofu iztrgali alodij, ki jim je bil na poti za njihovo teritorialno razširitev proti Savudriji in Sečoveljski dolini, morda pa tudi proti momjanski posesti.

Če sedaj resumiramo zgornje podatke, lahko ugotovimo, da so do konca 12. stoletja nastala na ozemlju piranske občine, poleg redne posesti mesta, ki je obsegala velik del Savudrije, del Strunjanske doline, dolino potoka Fazana in del Sečoveljske doline s tremi kompleksi solin, naslednja fevdalna in alodialna posestva:

1. Fevdalno posestvo Sipar, ki je bilo od leta 929 fevd tržaške škofije in do konca 12. stoletja ni doživljalo sprememb.

2. Alodialna posest gradeške cerkve v dolini Sečovelj t.j. sečoveljska fara, ki je obsegala skoraj vso dolino vključno z Gorgom, Slami, Sv. Štefanom, Mlini in delom Čedelj. Od leta 1099 je sečoveljska fara fevd tržaške cerkve, kljub temu da jo tej izpodbija koprška cerkev. Desetine so bile končno podeljene piranskemu kapitulju.

3. Alodialna posest burggrafa Artvika, ki je bila leta 1061 darovana mejnemu grofu

Ulriku Weimarju, ki ga je leta 1102 njegov sin Ulrik II. odstopil oglejski cerkvi skupaj z bližnjima zaselkoma Zukole in Sv. Peter.

4. Alodij oglejske cerkve v trikotu Seča—Albucan—Sečovelje—morje z ribjimi rezervati, ki je bil leta 1173 podeljen v fevd samostanu v Beligni.

5. Alodij severno od rečice Košterlag v Strunjanu, ki ga je oglejski patriarh Popon leta 1041 daroval samostanu gospa sv. Marija v Ogleju, a je še spadal v območje Izole.

6. Krajevno nedoločen alodij Koprčanke Lazare, ki je bil leta 1180 darovan samostanu sv. Sekunda in ga je tedaj obdeloval Pirančan Cadolus kot kolon spolovinar.

7. Manjši fevdi in alodiji v obliki hiš in zemljišč, ki so si jih že zgodaj v X. stoletju pridobili posamezni Benečani, beneška občina, gradeški in kasneje oglejski patriarhi in meščani.

8. Posamezne prebende, desetine in četrtine, ki so jih zahtevali zdaj tržaški, zdaj koprski škofje, a jih je pridobil piranski kapitelj.

9. Regalije od solin, ribištva, pristanišč itd., ki so bile dohodek mejnega grofa ali fevdalnega gospoda, ki ga je on določil.

Kako je bilo v tem času s piranskimi posestmi ali fevdi na območju sosednjih občin, iz znanih virov ni mogoče dognati. Nedvomno so imeli posamezni Pirančani kakšno alodialno posestvo severno od reke Košterlag, a tudi v zgornji dolini Drnice, kar se je v kasnejših stoletjih dostikrat dogajalo. Morda bi mogli reči, da so imeli posamezni Pirančani kak fevd tudi na koprskem ozemlju. Toda za gotovo tega ni mogoče dognati. Znan je le primer iz leta 1152, ko je samostan in cerkev sv. Marije v Šmarjah nad Koprom pripadal kot dar, torej alodialna posest, samostanu sv. Jurija v Piranu.²⁹ Niso pa znane okoliščine dogodka. Prav tako je to edini podatek, ki zaznamuje neki samostan sv. Jurija v Piranu.

Fevdalne posesti na Piranskem doživljajo v 13. stoletju, razen v nekaterih primerih, precejšnje spremembe. Predvsem se ne pojavljata več niti samostan v Beligni niti samostan sv. Andreja v Freisingu. Posesti letih so prišle deloma v last oglejskih patriarhov, deloma pa v fevd grofov Momjanskih, ki so se okoli leta 1210 vsidrali v momjanskem gradu najprej kot vazali patriarhov, nato tudi kot ministeriali grofov Goriških. Kaštel in Momjan sta sicer prišla najprej v roke istrskim grofom, kajti leta 1202 je Ulrik, sin istrskega grofa Ulrika, daroval oglejski cerkvi mnoge posesti v Istri in na Krasu. Med njimi sta imenovana tudi Kaštel in

Momjan.³⁰ Obe vasi sta prišli pod oglejsko cerkev kot alodialni posesti. V seznamu pravic oglejske cerkve v Istri leta 1208 pa je poleg Kaštela naveden alodij, ki sicer nima določenih meja, je pa nedvomno tisti, ki je bil leta 1173 darovan samostanu v Beligni.³¹ Gotovo pa je bil ta alodij razdeljen na več fevdov, kajti leta 1210 je Majnhard II. Goriški s svojim bratom Engelbertom III. prepustil polovico desetini v Kaštinjolu in Parecagu Benečanu Petru Dandolu. Fevd je imel pred tem pokojni Henrik Dandolo, nato pa od leta 1209 sinova pok. Rajnerija Dandola.³² V ta fevd so spadale tudi desetine osmih hiš v Piranu. Okoli leta 1210 se pojavijo na piranskem ozemlju fevdi grofov Momjanskih, predvsem na območju Sečovelj, Parecaga in Albucana in na piranskem delu Čedelj, pridobili pa so si tudi vas Sečovelje. Deloma so to dobili od patriarha Wolfgerja, deloma od Majnharda II. Goriškega.³³ Wolfger je okoli leta 1212 podelil v fevd družini de Castro iz Kopra Kaštinjol prav tako v sečoveljski dolini.³⁴ Fevd je obsegal tudi del Albucana, ki ga je prej imela koprška škofija.³⁵ De Castri so še v teku 13. stoletja spremenili fevd v alodij.³⁶ Približno istočasno, morda pa že leta 1205, je Wolfger potrdil fevd benediktinskemu samostanu sv. Petra na Krasu pri Kaštelu z mlino, zemljišči in drugimi pritliklinami.³⁷

Omeniti je še treba alodialno posest samostana gospà sv. Marije v Ogleju, tj. cerkev in samostan sv. Basa na izolski strani Strunjanske doline. Tega je opatica Elica leta 1211 dala v fevd piranski cerkvi sv. Jurija za cenzus 100 liber piranske mere dobrega olja letno.³⁸ S tem je povzročila spremembo meje med obema občinama. Na območju Strunjana je imel manjšo alodialno posest ženski samostan sv. Sekunda v Benetkah. Leta 1235 je opatica Florianita podelila v fevd nekemu Tisu, Albinovemu sinu iz Pirana, za dobo 39 let alodij v Strunjaju »na obali sv. Basa« pod pogojem, da ga obdrži neskrunjenega z drevjem in oljkami vred in da bo plačeval samostanu v Benetkah pol kadi dobre rebule letno.³⁹

Največ sprememb so doživljali momjanski fevdi na območju Sečovelj. Tako je Vosalk (imenovan tudi Odalskalk in Panspetal) leta 1247, ko je bil podestat v Piranu subinfediral vas Sečovelje z njenim ozemljem in pritliklinami Markvardu Apolloniju in Henriku Gojni iz Pirana. Vosalk je obljubil, da bo omenjeno infedracijo garantiral proti vsakomur, zato sta mu pa Gojna in Apollonio prisegla zvestobo kot dobra podložnika zakonitemu gospodu.⁴⁰ Leta 1257 sta Vosalkova

sinova Konon in Biakvin dala Adalperu Elie, ki je to prevzel zase in za svoje brate, v fevd polovico dohodkov Čedelj, Parecaga in vasi Sečovelje ter pol desetine Vicinata in sv. Petra na Krasu z vsemi možnimi garancijami. Kakor v prejšnjem primeru je sledila prisega dobrega vazalstva.⁴¹ To investituro je obnovil Ulrik, Biakvinov sin, leta 1277.⁴² Leta 1279 izvemo, da je neki fevd Momjanskih, morda v zgornji dolini Dragonje v bližini koprške meje, imel od Momjanskih neki Albericus iz Pirana. Grof Ulrik je namreč v tistem letu fevd obnovil Alberikovemu sinu Engelfredu.⁴³ Vsi ti fevdi so bili večkrat obnovljeni in v vsakem primeru na prošnjo vazalov. Tako je leta 1290 Ulrik obnovil fevd družine Gojna, za kar sta prosila Janez in Garofulus, Valterjeva sinova.⁴⁴ Na enak način so bili obnovljeni fevdi družine Elie leta 1294 in 1296.⁴⁵ Vse kaže, da so si Momjanski hoteli ustvariti v Piranu zvesto klientelo prav s podelitvijo fevdov. Tako so sicer od štiridesetih do sedemdesetih let 13. stoletja pridobili v mestu velik vpliv, kar dokazuje trikratna volitev podestata v letih 1247 (Vosalk), 1259 in 1272 (Konon) ter poskus četrte volitve leta 1274, ki jo je pa energično preprečil dož Lovrenc Tiepolo.⁴⁶ Toda čeprav naj bi mali mestni vazali pripomogli k veljavi Momjanskih v mestu, ne smemo pozabiti, da so bile subinfedrirane družine med ustvarjalci mestne zakonodaje, torej tudi mestne teritorialne politike. S stalnimi obnovitvami fevdalnih investitur, ki se vlečejo še v 14. stoletje, so si le prizadevali izriniti Momjanske iz ozemlja, ki so ga imeli za teritorij občine.

Samostan sv. Basa v Strunjaju si je brez velikih uspehov prizadeval širiti poleg fevda, ki je pripadal cerkvi sv. Jurija, tudi svojo alodialno posest. To je dosegel v glavnem z volili in zamenjavami. Osamljeni primeri volil, kakor so npr. volilo Henrika, imenovane Gosmarus iz Izole, ki je samostanom izročil svoje posestvo pod pogojem, da bo na njem delal do smrti in stanoval v samostanu,⁴⁷ volilo sestre Wecele, ki je prepustila samostanu vinograd v Kampolinu,⁴⁸ in volilo Albina de La Sera, ki je samostanu prepustil vinograd v kraju Wargata,⁴⁹ samostanske alodialne posesti niso bistveno povečali. Prav tako niso pripomogle k povečanju alodialne posesti zamenjave, ki so bile verjetno silno redke.

Poleg de Castrov, ki so dobili Kaštinjol, poznamo še fevd družine Almerigotti iz Kopra. Ta je imela fevd v Kalčinaru. Leta 1255 je Wercius Almerigotti subinfediral polovico vseh dohodkov tamkajšnjega posestva

Paponu sinu Dominika Fonde iz Pirana, ki je Werciju prisegel vazalsko zvestobo.⁵⁰ Posamezne posesti je imela na Piranskem še vedno tudi koprška škofija. Leta 1294 so namreč podestat Marin Zorzi in sodniki Nikolaj Ruffo, Engaldeus pok. Papolina, Markvard Picha in Bonifacij Apollonio v velikem svetu predlagali župana pok. Janeza Stakina iz Pirana za poslanca in prokuratorja občine pri koprski škofiji. Njegova naloga je bila doseči, da bi škof obnovil investiture posameznih fevdov, ki so jih imeli v preteklem času posamezni Pirančani znotraj in zunaj piranskega ozemlja.⁵¹ Kje so bili ti fevdi in kaj je Stakina dosegel, viri ne povedo. Alodij notarja Dominika v kraju Pesente je s časom postal alodij cerkve sv. Jurija. Notar Dominik je ohranil le deleže od pridelka kostanjev. Tem deležem se je odpovedala leta 1258 tako notarjeva vdova Marija,⁵² kakor Henrik Petidona za ženo Noro in Janez Čarči za ženo Aldigardo, ki sta bili notarjevi hčeri.⁵³

Omeniti je še treba fevd tržaške škofije v Siparju. Nedvomno zato, ker so Sipar Pirančani zahtevali zase, ga je cesar Friderik II. leta 1230 potrdil z Umagom vred škofu Konradu.⁵⁴ Občina Piran z rešitvijo ni bila zadovoljna in si je še vedno prizadevala inkorporirati Sipar v svoje meje. Ker so tržaški škofje siparski fevd razdelili na majhne in večje kmetije, so si Pirančani nedvomno skušali prilastiti to ozemlje po kosih. Tak primer imamo v letu 1294. Tedaj se je Guilielmus de Marco iz Kopra pritožil beneškemu dožu Petru Gradonicu, da mu je piranski podestat Marko Michaeli zaplenil neko zemljišče v distriktu Sipar, ki ga je mirno imel v posesti že sedemdeset let in da mu ga ne dovoli več imeti. Ni dvoma, da je podestat zaplenil posestvo za občino Piran, kajti omenjeni Guilielmus je v svoji pritožbi navedel, da sta bila med njim in občino Piran podpisana dva dokumenta. On je svojega izgubil, ve pa, da obstaja enak dokument v Piranu. Dož naroča podestatu, naj Guilielma ne vznemirja v njegovi posesti. Če pa sodi, da spada zemljišče pod občino Piran, naj se o tem dogovori s podestatom Kopra. Kolikor pa do rešitve ne bi moglo priti, naj pošlje zadevo v Benetke skupaj s prepisom dokumenta, ki je v Piranu ohranjen.⁵⁵ Kako so zadevo reševali, obstoječi viri ne povedo. Dejstvo pa je, da je Sipar kot celota ostal še vedno fevd tržaške škofije.

Vsekakor je bilo ozemlje občine še vedno fevdalno razdeljeno. Posebno boleč je bil za občinsko teritorialno politiko patriarhov alodij v Kaštelu, ki je obsegal tudi ozemlje

Sv. Petra na Krasu. Boleč je postajal tudi fevd družine de Castro iz Kopra v Kaštinjolu. Vendar je občina le uspela nekoliko bolj zaokrožiti svoje ozemlje s tem, da so največje fevde dobili njeni ljudje, tj. tisti, ki so ustvarjali njeno teritorialno politiko.

Kakšne so bile obveznosti vazalov do fevdalnih gospodov, viri tega časa ne povedo. Dokumenti o umestitvah vazalov govore na splošno o »pravičnem in zakonitem fevdu, kakor zahteva pravni red ali »pravičnem in zakonitem fevdu z vsemi garancijami, ki jih zahtevajo fevdi«,⁵⁶ ali celo samo o »fevdu po pravičnem pravu«. ⁵⁷ To, kar se tiče fevdalnega gospoda. Od vazala pa se je zahtevala »osebna prisega zvestobe gospodu, kakor zahteva zakon«, ⁵⁸ ali »prisega zvestobe kot dober vazal svojemu gospodu ali gospodom, kakor je to običajno napraviti in priseči«, ⁵⁹ ali samo »jamčiti, kakor se spodobi vazalu«. ⁶⁰ Le v umestitveni listini iz leta 1296 je govor o vazalski prisegi »po izkušnjah in običajih domovine Istre«. ⁶¹ O obveznostih ni nikjer besede. Običaji pa so gotovo zahtevali določene dajatve in služnosti, ki jih je vazal moral izpolnjevati. To pa je bilo takrat tako jasno, da fevdalni gospod ni imel za potrebno vse podrobno naštevati.

OPOMBE

1. Tutto: Feudi e feudatari nell' Istria veneta. AeM LVI—LVII, str. 58 in 99. — 2. Kandler: L'Istria V. str. 151. — 3. Kos, Gradivo II, str. 291, in CDI pod letom 992. Prim. tudi Kandler: L'Istria II in Morteani o. c., str. 8. — 4. Kandler, CDI pod letom 974 in L'Istria VII, str. 188. — 5. Kandler, L'Istria II, str. 89. Kandler trdi, da je bilo ribištvo gotovo regalija od rižanskega zbora dalje. Daje pa razumeti, da spadajo med regalije tudi druge dajatve. — 6. Kandler, L'Istria V. Prim. tudi CDI pod letom 992. — 7. Kos, Gradivo III, str. 42. Prim. tudi CDI pod letom 1024. — 8. CDI pod letom 1041 in Kandler, L'Istria V, str. 12. — 9. Benussi, Nel medio evo. AeM XIV, str. 63. — 10. Prav tam. — 11. Kos, Gradivo III, str. 132. Kandler, L'Istria V, str. 13 in Benussi, o. c. AeM XII, str. 123, napačno pod letom 1064. — 12. Kos, Gradivo III, str. 136—137. Prim. tudi C. De Franceschi, Chartularium Piranense, Poreč 1924, str. 1—2. Dalje Benussi, o. c. AeM XII, str. 122. — 13. Kandler, L'Istria V, str. 13. — 14. Benussi, o. c. AeM, str. 459. Prim. CDI pod letom 1102 in L'Istria III pod l. 1100, str. 14. — 15. Prim. C. De Franceschi, Chartularium... str. XVIII. — 15a. P. A., Listina 6. avg. 1205. Prim. tudi Chartularium... str. 81. — 16. C. De Franceschi v nasprotju s Kosom in Kandlerjem bere Noppo. — 17. Prim. CDI 7. febr. 1173 — Kos, Gradivo IV, str. 268, De Franceschi, Chartularium, str. 3—4 in Kand-

ler, L'Istria VII, str. 144. — 18. CDI pod l. 1173 — Kos, Gradivo IV, str. 268 in Chartularium... str. 83. — 19. Kos, Gradivo IV, str. 272 — CDI pod letom 1173. C. De Franceschi, Il ramo dei Duinati di Momjano. AeLM LV, 1938, str. 83. — 20. Kos, Gradivo VI, str. 306 — CDI pod letom 1177, Kandler, L'Istria V, str. 14. Prim. tudi: Effemeridi della città di Trieste. La Provincia XII/17/129. — 21. Kos, Gradivo IV, str. 316. — PA Listine 1179. — Prim. tudi De Franceschi, Chartularium... str. 5. Kandler: CDI pripisuje listino papežu Aleksandru IV. in jo datira v leto 1225. — 22. Minotto, Documenta... AeM IV. — 23. Kos, Gradivo IV, str. 317. — 24. PA, Listina 31. jan. 1187. Prim. C. de Franceschi, Chartularium, str. 6. Dalje Kos, Gradivo IV, str. 364 in CDI pod l. 1187. — 25. CDI pod l. 1192. — 26. Kos, Gradivo IV, str. 405, 11. dec. 1192 v Lateranu in CDI pod letom 1192. — 27. PA Listine 1293. Prim. tudi Chart., str. 7. — 28. PA, Listine 4. oktobra 1194. — 29. Kandler, L'Istria V, str. 14. — 30. CDI pod l. 1202, 16. november;... »Castrum Veneris et Villam Mililiani. — 31. Fontes rerum austriacarum, AeM XIII, str. 204 — CDI pod letom 1208. — 32. Kos, Gradivo V, str. 88. — 33. C. De Franceschi, Il ramo dei Duinati di Momiano. AeM LV, 1938, str. 84. — Totto, Fevdi e feudatari... AeM LVI—LVII, str. 86. — 34. Totto, o. c., str. 68. — 35. Totto, o. c., str. 83. — 36. Prav tam. — 37. Ca-

tasticum Histrie, AeM, str. 335. — 38. PA Listine, 20. april 1211. Prim. tudi CDI pod l. 1211 in Kos, Gradivo V, str. 98. — La Provincia XV/5/34. — 39. Minotto, Documenti... AeM IX, str. 42. Dokument je napisan v Rialtu 21. apr. 1235. — 40. Totto, Feudi e feudatari... AeM LVI—LVII, str. 90, PA, Listine, 8. marca 1247. — 41. PA, Listine, 5. maja 1257 v Sečovljah. — 42. PA, Listine, 6. julija 1277 v Momjanu. — 43. PA, Listine, 30. januarja 1279 v Kopru. — 44. PA, Listine, 22. oktobra 1290 v Trevisu. — 45. PA, Listine, 14. januarja 1294 v Trevisu. Investituro je obnovil grof Ulrik Almeriku, sinu Detemarija Elie. PA, Listine, 3. januarja 1296 v Piranu. Investituro je obnovil »Dominus Johannes de Mimigliano« gospodu Adalperu Elie, ki je fevd prevzel tudi v imenu nečaka Almerika. — 46. C. De Franceschi, Il ramo del Duinati... AeM LV, 1938, str. 82. — 47. PA, Listine, 5. julija 1271 v Izoli. 48. PA, Listine, 15. marca 1276 v Piranu. — 49. PA, Listine, 28. januarja 1287 v Kopru. — 50. PA, Listine, 29. maja 1255 v Kopru. — 51. PA, Listine, 6. februarja 1294. Sklep velikega sveta v Piranu pod občinsko ložo. — 52. PA, Listine, 9. februarja 1258. — 53. PA, Listine, 10. februarja 1258. — 54. PA, Dukali, 21. avgusta 1294. — 55. Kakor v op. 21. — 56. Kakor v op. 11. — 57. Kakor v op. 13. 58. Kakor v op. 11. — 59. Kakor v op. 12. — 60. Kakor v op. 13. — 61. Kakor v op. 16.

PRISPEVEK K POZNAVANJU TRGOVSKEGA POSLOVANJA NA REKI V 15. STOLETJU

FERDO GESTRIN

Reka je v 15. stoletju — vsekakor ne samo zavoljo geografsko prometne lege, marveč tudi zaradi gospodarske politike njenih mestnih gospodov Walseejcev — postajala vse pomembnejše središče tudi za trgovino iz slovenskih dežel proti morju in prek njega v Italijo.¹ Živahne zveze trgovcev iz slovenskih mest v zaledju z Reko, so v to kvarnersko pristanišče privabljal tudi številne trgovce iz italijanskih dežel, zlasti iz Mark. Tako je v obe smeri začel teči v tem stoletju zelo živahen trgovski promet.² Povsem razumljivo, da so se v trgovskem poslovanju uveljavile in uporabljale že zelo raznovrstne oblike v tehniki trgovine.

Precejšen del trgovskih poslov je verjetno še vedno odpadel na neposredno menjavo oziroma na nakup in prodajo blaga med dveh partnerjema. O tem seveda nimamo po-

datkov. Vendar vse bolj številni dokumenti kažejo, da so trgovci vedno več trgovskih poslov opravili tudi na Reki v obliki kreditne trgovine, dalje v obliki vnaprej sklenjenih trgovskih dogovorov in pogodb, ki so jih sklepali trgovci neposredno sami ali pa so to opravili zanje njihovi faktorji in prokuratorji, a tudi poslovni partnerji in družabniki na Reki, če je šlo za posel med trgovcem iz zaledja in trgovcem iz Italije. Prav tako so za trgovske posle različni trgovci sklepali trgovske družbe tako za trgovino po morju kakor tudi za trgovino po kopnem. Trgovina je dosegla torej že tako razvojno stopnjo, da so trgovci začeli premagovati »špekulativnost« in tveganost trgovine potujočega trgovca, tako značilni za srednji vek, in prehajati na oblike tehnike trgovskega poslovanja, ki se gibljejo v smeri vnaprej dogo-